

RAPPORT OFFENTLIGA RUM OCH STADSEKOLOGI

RAPPORT OFFENTLIGA RUM OCH STADSEKOLOGI

INLEDANDE ÖVERSIKT	2
SAMTIDA TEMAN I DEBATTEN OM OFFENTLIGA RUM BLAND SAMHÄLLSVETARE	3
<i>Det skolande idealet: Offentliga rum som en del av den offentliga sfären.....</i>	<i>3</i>
<i>Det underhållande idealet: Konsumtion och Disneyfiering .....</i>	<i>5</i>
NYGAMMAL URBANISM	9
STADSEKOLOGI, STADSPLANERING OCH HÅLLBAR UTVECKLING	12
<i>'Ekostaden': En ny ledbild.....</i>	<i>13</i>
<i>Konsensus om förtätning eller? .....</i>	<i>15</i>
<i>Kritiska Röster .....</i>	<i>16</i>
SAMMANFATTNING	16
REFERENSER	19

Inledande översikt

Rapporten är huvudsakligen uppdelad i två avdelningar: Offentliga rum dels i ett socialt politiskt och dels i ett stadsekologiskt perspektiv. De två diskurs-sfärerna har hittills (och fortsätter antagligen ett tag till) haft relativt täta skott mellan varandra och gemensamma teman dryftas inte i relation till 'granndebatten'.

Den första avdelningen redogör allmänt och övergripande för centrala teman i debatten om offentliga rum bland samhällsvetare. I debatten finns dels teoretiserandet om vad det offentliga rummet betyder för det civila samhället och medborgaren, dels kritiken om att de offentliga rummen ersätts med rum som koncentrerar medborgarens medvetande på materiell konsumtion och rädsla för andra grupper i samhället. Avdelningen avslutas med en liten runda kring (postmodern) stadsplanehistoria och urban design då detta är relevant för rapportens andra avdelning. Den sedan sextioalet framväxande trenden och kritiken mot den modernistiska stadsplaneringen är idag tongivande bland många planerare, inte minst i Europa.

Den andra avdelningen ger en grundredogörelse eller en kartsnitt för den generella linjen inom stadsekologi. Tyngdpunkten ligger på vilka vägar stadsplanering och urban design kan ta för att förverkliga stadens del i målen kring det hållbara samhället. I debatten är alla överens om att det är städerna som är kärnfrågan för det kommande århundradet - om vi globalt sett skall klara av ett balanserat resurshushållande, Agenda 21 osv. Den 'nya' led bilden Eko-staden, försöken att planera ekologisk hållbarhet och livskvalitet i den urbana offentliga rummet, ges därför en kort genomgång. Kritiskt i 'eko-diskursen' är på ett makro-plan frågan om städer bör förtätas eller inte.

Sammanfattningen ger lösa kopplingar mellan de två annars isolerade diskurserna och lösa spekulationer om målkonflikter som kan uppstå.

Samtida teman i debatten om offentliga rum bland samhällsvetare

Debatten om offentliga rum var väldigt het under nittiotalet och är det fortfarande, men i facktidskrifter och bland referenser till monografier var det en topp då. Även om debatten är eller var relativt spretig och rätt snårig helt enkelt - teoretiska stridigheter kunde ha hårfina skillnader - har jag försökt peka på debattens kärnfrågor. I den här texten ges inte plats och rum någon teoretisk distinktion och de används i stort sett synonymt.

Det går att urskilja två generella riktningar i debatten: De texter som diskuterar vad det offentliga rummet borde vara och de som beskriver verkligheten och i vilken riktning utvecklingen går. Efter den uppdelningen kan man säga att det finns en dikotomi i teoretiserandet på området. Light och Smith beskriver kategoriserar dem som det skolande respektive det underhållande idealet.¹ Det skolande idealet tar upp den medborgerliga identiteten medan det underhållande idealet ställer frågor om hur de urbana kulturerna och stadens identitet utvecklas.

Det skolande idealet: Offentliga rum som en del av den offentliga sfären

Först och främst är avgränsningen av begreppet viktig eftersom offentligt rum (*public space*) i en vid definition inte är något annat än ett rum dit alla medborgare enligt lagen har tillträde. Engelskans *public* omfattar i debatten oftast både offentlig och allmän, medan det på svenska kan leda till missförstånd i debatten. Utan att undersöka saken närmare i Svea Rikes lagtexter så vågar jag mig på distinktionen enligt följande: Allmän plats är platser dit vem som helst har tillträde, medan offentliga platser (även om ordet hänvisas till 'stats- och förvaltningsrätt' i SAOL) kan vara privatägda men att man samtidigt är 'offentlig' – i offentligheten men inte på allmän plats. Jag använder 'offentlig' till skillnad mot 'privat' för att förenkla översättningen från engelska och för att de politiska dimensionerna i debatten inte skall gå förlorade.

I en något snävare definition är offentliga rum som begrepp de rum där medborgarna samlas för att formera och representera sig som en offentlighet: "It is in this sense that, in 1989, Wenceslaus Square, the Brandeberg [sic] Gate, and, abortively, Tianmen Square were public spaces in a way that, say, Yellowstone Park was not."²

De offentliga rummen har som uppgift att fostra medborgaren i en demokratisk form genom att vara ett forum för och lyfta fram ämnen för politisk debatt.³ De är bokstavligen de rum där de

---

¹ Light och Smith 1998: 5.

² Ibid: 3.

³ Ibid: 2.

flesta av oss möter mångfalden, de är vardagliga och påtagliga, ett medium som vi passerar nästan varje dag och som därför speglar samhällsliga förändringar. Detta, menar Light och Smith, gör erfarenheten av det offentliga rummet till kopplingen och det som avgör meningen med abstraktioner som monetär politik, medborgerliga rättigheter och ansvar, nationell identitet, flyktings- och invandrapolitik, osv. Offentliga platser är "...the citizen's testing ground of social theories and political ideals."⁴

Den urbana slagsidan i debatten visar sig tydligt då till exempel Holston och Appadurai framhåller att städer är medborgarskapets katalysator och den strategiska arenan för utvecklandet av identiteter inom ramen för det demokratiska civila samhället. Stadens gator är platsen där olika 'aktiva ingredienser' blandas för att producera både progressiva och reaktionära politiska rörelser.⁵

Även om städernas roll förändras i den globala ekonomins fotspår (där en gruppstillhörighet eller identitet kan referera mer till transnationella nätverk än till en lokal nationell (platsbunden) identitet) så finns det något, nödvändigt men inte tillräckligt, oreducerbart och oöverförbart, anser Holston och Appadurai, med "the city's public street and square for the realization of a meaningfully democratic citizenship. If we support the latter, we may have to do much more to defend the former."⁶

Det skolande idealet är ett politiskt identitetsbyggande ochh skall föra individen in i någon form av social gemenskap och moraliskt ställningstagande. Omformulerat ses den offentliga platsen, har vi sett ovan, som ett verktyg för ett substantiellt (ifråga om moral och socialt perspektiv) demokratiskt medborgarskap.

Det är ett normativt ideal och härleds ofta ur Habermas teorier om den offentliga sfären i det civila samhället, vilken "...is best imagined as the suite of institutions and activities that mediate the relation between society and the state."⁷ Som del av den offentliga sfären, där alla möjliga sociala formationer idealt borde/skall kunna ha tillgång till samhällets maktstrukturer, representerar det offentliga rummet den fysiska plats där medborgarnas sociala interaktion och politiska aktivitet sker.⁸

Många försvar för de offentliga platserna i städer tar som utgångspunkt det antika Atens *Agora* – för dess nästan mytologiska roll som demokratins födelseplats i västerlandet. *Agora* var torget och marknadsplatsen där medborgaren kunde röra sig mellan grupper och diskutera stadens

---

⁴ Ibid: 13.

⁵ Holston och Appadurai 1996: 188.

⁶ Ibid: 202.

⁷ Mitchell 1995: 116.

⁸ Ibid.

politik.⁹ Men i bilden av *Agora* som fröet till det civila samhällets offentliga plats finns också den komponent som idag kommenteras och kritiserar hårdast utifrån det normativa idealet. Frågan om vem som definieras som medborgare och har tillträde till den offentliga platsen: ”Although women, slaves, and foreigners may have worked in the agora, they were formally excluded from the political activities of this public space.”¹⁰

Givet att den offentliga platsen är viktig i ett medborgarskapande avseende blir det alltså en politiskt laddad fråga om vilka som tillåts använda platsen och hur platsen definieras.

Det underhållande idealet: Konsumtion och Disneyfiering

I många geografers, arkitekters, antropologers och statsvetares ögon håller idealet som beskrevs i avdelningen ovan på att försvinna, de skriver ofta om det offentliga rummets erodering. I dess ’plats’ kommer en annan sorts rum med en egen logik. Ett av många begrepp för dessa rum kommer från Marc Augé, som postulerade att: ”If a place can be defined as relational, historical and concerned with identity, then a space which cannot be defined as relational, or historical, or concerned with identity will be a non-place.”¹¹

Icke-platserna omdefinierar individen som rör sig genom dem till en konsument. De icke-platser som existerar idag är företrädesvis ”...spaces formed in relation to certain ends (transport, transit, commerce, leisure)...”¹² Dessa rum är rationaliserade och effektiviserade, genom form efter funktion och tydliga instruktioner, konsumtionsytor – för kommoditeter som livsstil och livsmedel osv. De gör inga referenser till någon kollektiv social eller politisk gemenskap förutom kollektivt konsumerande och förflyttning. ”Highways, airports, supermarkets, cash dispensers and computers lead to a solitary exercise of social life...”¹³

Förutom de ’rena’ icke-platserna påpekar Augé att varje plats innehåller möjligheten (eller risken) att bli en icke-plats. De förhåller sig som motsatta poler till varandra¹⁴, och i ett givet rum- och tid-avsnitt finns det en större eller mindre grad av icke-plats. Detta implicerar att icke-platserna kan växa på bekostnad av platser i staden, och inte bara som flygplatser, motorvägar och shoppingcenter i utkanten av städerna.

---

⁹ Se Sennett 1994: 33.

¹⁰ Mitchell 1995: 116.

¹¹ Augé 1995: 77-78.

¹² Ibid:94.

¹³ Augé 1996: 82.

¹⁴ Augé 1995: 79.

I icke-platsernas anda, men inte uteslutet medvetenhet om historia och 'sin' identitet, förändras många offentliga rum i staden under post-industrialismens eller post-fordismens utbredning. Utvecklingen går idag, anser Michael Sorkin, mot *cyberbia*, ett internationellt rum som omvandlar städer bit för bit, där platser slukas av *ett* sätt att leva.¹⁵

Cyberbia kännetecknas bland annat av uppluckrandet av banden till något specifikt rum och upplösningen av stabila relationer till lokala fysiska och kulturella geografier. Det är en plats som blir ageografisk när "Globalized capital, electronic means of production, and uniform mass culture abhor the intimate, undisciplined differentiation of traditional cities".¹⁶

Häri ligger kritikens kärna: Stadens metamorfos till 'temapark' eller 'Disneyfiering' - den simulerade staden, där ytan vill ge sken av tradition och en historisk urbanitet. Även om Disneyland och dess avarter i stadsmiljön är skolande, så är det fel 'läroplan'. Det handlar mer om att konsumera staden och den offentliga platsen än att ta den i anspråk som sin egen och för politiska ändamål.

Omvänt kan man säga att det för stadens styrelse (politik och samhällsplanering) handlar om att sälja in stadens offentliga rum till medborgaren, nationella och transnationella önskvärda företagslokaliseringar – att locka till sig 'business' för stadens positionering i den globala ligan. Stadens skattebas är en av grunderna, men också de inkomster turism ger direkt och genom att stadens näringsliv gynnas.¹⁷ Turism är inte fel i sig (enligt det politiska perspektivet, kanske finns det snarare ekologiska och resurshushållningsargument), men i debatten anses det ofta som problematiskt när regenerationsstrategier av offentliga platser mer och mer kräver så kallade *public-private partnerships* (se nedan s. 7) för att klara finansieringen av upprustningen. Den privata sidan (privata intressen) rycker för det mesta undan den 'demokratiskt skolande principen' till förmån för sin konsumtionslogik. Zukin har, i en kommentar till Bryant Park Restoration Corporation i New York, beskrivit det som 'pacification by capuccino'.¹⁸

I det här sammanhanget har marknadsföringen av staden som en 'global plats' ökat dramatiskt; "...every place wants to be someplace, and some places wants to be world cities."¹⁹ Kritikerna anser att positioneringen är likriktande och innebär en kommodifieringsprocess av staden. Stadsrummet blir kommodifierat inte bara med avseende på tomt- och fastighetsspekulation. Robin kommenterar marknadsförare och marknadsföring av staden som

---

¹⁵ Michael Sorkin 1992: xi-xv.

¹⁶ Ibid: xi.

¹⁷ Se Zukin 1995; Hall 1996: ff. 401-23; Castells 2000: 563.

¹⁸ Zukin 2000: 137.

¹⁹ Cochrane och Jonas 1999: 145.

produkt: "It is a question of distinction in a world beyond difference...The particularity and identity of cities is about product differentiation; their cultures and traditions are now sustained through the discourses of marketing and advertising."²⁰

Ursprunget till detta fenomen, menar Light och Smith, är världsutställningarna kring det förra sekelskiftet och framåt, detaljhandeln och restauratörer som skapar bekvämare och underhållande ytor för att locka till sig kunder till sina produkter som är identiska med andra entreprenörers, och filmpalats och nöjesparker (där Las Vegas kan nämnas som ett ultimata exempel på svårigheten att skilja mellan temapark och 'genuin' stad²¹). De menar att "[t]he urban expectations and architectural ideals of the majority of consumers in the developed world have been shaped by these spaces, and by an entertainment industry that has taught them to desire environments that are stimulating, vivid, and safe."²²

Vilket leder till en fixering vid säkerhet, med övervakning, manipulation och nya former av segregation på köpet. Koskela har kommenterat och komprimerat den gängse kritiken med avstamp i elektronisk övervakning för att mota bort 'oönskade' i rena konsumtionsrum (*spaces of consumption*): En persons utseende antas reflektera dennes förmåga att konsumera. Alltså löper den som inte faller innanför mallen risken att motas bort – endera uttryckligen ombedd eller genom ett o-välkomnande. Konsumtionsrummen blir därigenom estetiserade genom exklusion och den urbana erfarenheten blir 'renad' (*purified*): "The 'erosion' of public space will increasingly spread from malls to open publicly owned urban space. The controlled spaces which 'signal exclusion' will no longer be restricted to particular private premises."²³

När offentliga rum övervakas av kameror så ger det effekten av ett ökat normaliserande (jag skulle tolka det till och med som pacificerande) av de 'redan normala', när övervakningen "...multiplies the effect of 'social norms' which contribute to controlling behaviour."²⁴

Även om övervakningen av offentliga platser förebygger brott, så gäller det mestadels egendom: "There is much less evidence to show that cameras would reduce *violent crime*, such as battery and sexual violence. Sexual offences, in particular, are most common in places that are rarely monitored, such as parks, suburban areas and private space."²⁵ Den ökade övervakningen leder det också till en försvarets onda cirkel: Medan ökade säkerhetsåtgärder kan få vissa

---

²⁰ Robin 1993: 306.

²¹ Se, för en positiv syn på temat, Venturi *et al.* 1977.

²² Light och Smith 1998:5.

²³ Koskela 2000: 246.

²⁴ *Ibid*: 253.

²⁵ *Ibid*: 246.

människor att känna sig säkrare, skapar de också ökad rädsla, rasistisk paranoia och misstroende bland människor.²⁶ En klassiker i debatten, Mike Davis' *City of Quartz*, har också kommenterat hur 'fear proves itself': "The social perception of threat becomes a function of the security mobilization itself, not crime rates."²⁷

Faran med detta rum, med *cyberbia* eller utbredningen av icke-platser, menar Sorkin, är att intimiteten försvinner. När det offentliga rummet får en annan betydelse, genom temaparkens visioner, blir substitutet till det demokratiska offentliga rummet en frånvaro av fattiga, smuts och det som dagligen påminner oss om tillståndet i samhället. Inte för att problemen är lösta utan för att de inte får ta plats.²⁸

Processen omdefinierar den demokratiska medborgaren från dialogförande och debatterande till övervakad konsument anser alltså kritikerna. Detta anser många hänga ihop med det ökade privata övertagandet eller ägandet av offentliga rum, att privatiseringen betyder både "...that they [publicly owned spaces] were being sold to private owners and that their forms and meanings were being shaped by private interests."²⁹ Här kan man också nämna den så kallade *Public-private-partnership*-trenden inom stadsbyggnad som en huvudfaktor, vilket för det mesta innebär att staten eller staden (den offentliga sektorn) gör upp med privata intressen för att renovera eller bygga nytt på allmänt ägd mark, där marken inte säljs men ändå kontrolleras av privata ekonomiska intressen.

En annan del har fenomenet 'gentrifiering', också kallat 'lyx-sanering', där stadsdelar 'blommar upp' genom att några välmående flyttar in ett område och driver upp priser på bostäder, matvaruutbud, restauranger och därigenom fördrivar de som inte längre har råd att bo där (ofta romantiserade som arbetarklass, konstnärer och studenter) – men som ironiskt nog gav den atmosfär som lockade till sig de första 'gentrifierarna'. Exempel: Stockholm – Vasastan på sjuttio- och åttiotalen, Södermalm på nitioalet; Berlin – Prenzlauer Berg; och stora delar av New Yorks nedre Manhattan, Boston osv.

---

²⁶ Ibid: 247.

²⁷ Davis 2000: 195.

²⁸ Sorkin 1992: xv.

²⁹ Kilian 1998: 117.

Nygamal urbanism

Den generella trenden inom stadsplanering och arkitektur kan kallas postmodern urbanism, jag föredrar att kalla den 'nygamla urbanismen' – den är inte alltid så post-modern som den verkar vid första ögonkastet. Detta paradigmskifte är inte oviktigt när det gäller hållbarhetsdebatten och stadsekologi, speciellt den nya led bilden för 'Ekostaden' (se nedan).

Inom arkitektur och stadsplanering har begreppet stadsmässighet de senaste decennierna varit centralt i den postmoderna svängningen.³⁰ Det som kallas 'den nya urbanismen' kom i form av motkoncept till vad kritiker bland stadsplanerare och arkitekter ansåg vara modernismens urspårade eller misslyckade stadsbyggande.³¹

Reaktionen mot modernismen (funktionalismen, *international style* och *Congrès International d'Architecture Moderne*, (CIAM)) på sextio- och sjuttiotalen vände sig från dess anspråk på universella lösningar av den urbana miljöns problem. Platsens identitet mot en universal modell blev en nyckelfråga för stadsmässigheten. Universalism och konformitet associeras av postmodernisterna med stadens kris och de postmoderna lösningarna är koncept för att åter framkalla 'urbanitet' - "about recovering a lost sense of territorial identity, urban community and public space. It is a kind of return to (mythical) origins."³² Detta mytiska ursprung fanns i den pre-industriella staden.

I Europa, till skillnad mot USA där kritiken riktades mot enskilda byggnader och förortsbebyggelse, försökte man formulera en urban vision. För den inriktning som kom att kallas neorationalism blev idealet att återskapa staden som ett fundamentalt livsrum – återupprättandet av stadsformer som gatan, arkaden, torget, gårdsplanen, kvarteret, kärnan, knuten och så vidare. De ville byta ut modernismens modell mot typer: "In contrast to the model, which is a universal product in neutral space, the pre-industrial type is an architecture conceived in relationship to its historic, geographic, and economic context."³³

Bröderna Rob och Léon Krier är två centrala gestalter i den nya urbanismen. Neorationalismens urbana ambitioner utvecklades under 70-talet till *The Movement for the Reconstruction of the European City*. Startskottet till rörelsen gick 1968, i samklang med den

---

³⁰ Rådberg 1997: 106.

³¹ Ellin 1996: 1-10.

³² Robin 1993: 304.

³³ Fast "the recourse to types probably also revealed a nostalgia for the time when architects did not design for mass society, but for a small elite with large coffers, a nostalgia for an apocryphal moment when architects did not need worry about maintaining a livelihood or justifying their work"; Ellin 1996: 11.

'allmänna' upprorsstämningen, och den blev både symptom och symbol för missnöjet med efterkrigstidens stadsutveckling och legitimitetskris inom stadsplanerarkåren.³⁴

Det finns klara kopplingar mellan 'rekonstruktionen av den Europeiska staden' och en av den postmoderna stadsplaneringens stora ikoner: Jane Jacobs. Hon bedrev i en klassisk skrift³⁵ från sextioalet ett korståg mot funktionalismen i USA, hon ansåg att den hade dödat stadslivet och hon ville återinföra den urbana livskvalitén. Hall har kondenserat Jacobs recept för bra stadskvarter eller urbanitet:³⁶

[It] amounted to keeping the inner city neighbourhood more or less as it was before the planners had got their hands on it. It should have mixed functions and therefore land uses, to ensure that people were there for different purposes, on different time schedules, but using many facilities in common. It must have conventional streets on short blocks. It must mix blocks of different age and condition, including a significant share of old ones. And it must have a dense concentration of people, for whatever purpose they are there, including a dense concentration of residents.

Jacobs idéer tillsammans med den nygamla urbanismen bland arkitekter och stadsplanerare har numer fått ett brett genomslag i den europeiska planerardiskursen - de är politiskt korrekta. Hall kommenterar också ironin i att Jacobs kritik och lösningar lät bra för hennes medelklass läsekrets och att resultatet tjugo år senare var 'yuppifieringen av staden', vilket idag brukar nämnas som gentrifiering.³⁷

Ännu en kritik mot Jacobs förslag handlar om trygghetskänslan på gatan och konsekvenserna (som inte direkt kan sägas vara hennes fel). Jacobs förespråkade att *eyes on the streets*, att det finns någon eller att alla i kvarteret håller någon uppsikt över gatorna främjar trygghet och motar bort brottslighet. Detta tog Oscar Newman upp när han beskrev arkitektoniska strategier för att minska brottsligheten i bostadsområden bland annat³⁸, vilket enligt många kommentarer var en stor orsak till fixeringen vid övervakning och rensningen av det offentliga rummet:³⁹

---

³⁴ Ibid: 14-16

³⁵ Jacobs 1991 (1962).

³⁶ Hall 1996: 235.

³⁷ Ibid.

³⁸ Se Newman 1972.

³⁹ Kilian 1998: 119.

Jacob's 'eyes on the streets', especially as developed in Oscar Newman's influential *Defensible Space*, becomes less the empowering activity of a community and more the repressive surveillance of the panopticon. The goal becomes to fill the streets with 'normal' users and thereby eliminate 'undesirables'.

Stadsekologi, stadsplanering och hållbar utveckling

Mackensen menar, övergripande, att både en högre materiell levnadsstandard *och* den ökande fattigdomen idag ger ett energiutnyttjande och miljöförstöring (i allmänhet?), och att detta märks och sker främst i städer.⁴⁰

Det gäller att skapa eller inkorporera ett nytt planeringsparadigm, även om medvetandegörandet har pågått sedan sextioalet, eftersom ”Planering [i stort, inte bara stads-] är i planeringsteorin framför allt inriktad på tillväxt och social fördelning. Om fokus i stället [sic] riktas mot miljöfrågan blir människans förhållande till naturen det primära, tillsammans med frågan om balansen mellan nu levande och kommande generationer.”⁴¹

Men miljöfrågan har fått ett genomslag i planeringsteorin det senaste decenniet, även i stadsplaneringen. Clark pekar på den urbana situationen som förutspås: En extrapolering av nutida trender (gjord 1996) ger att mängden människor som bor i städer kommer att ha dubblats vid år 2025, till runt 64 % av världsbefolkningen (47% kommer att vara i utvecklingsländernas städer). Med tanke på den prognsticerade befolkningstillväxten finns det, enligt Clark, många frågor men inga rimliga/plausibla svar på hur det skall gå till med tanke på försörjning, och vilka effekter det får lokalt och globalt: ”The debate on sustainability is comparatively new and is strongly infused with speculation and conjecture.”⁴² Clark redogör för två generella problemnivåer som hållbar utveckling av städer har uttryckts på.⁴³

- Globalt, städernas utarmning av globala resurser och avfallshantering, den aggregerade effekten av deras ekonomiers produktion och deras invånares konsumtion.
- Lokalt, stadslivet ’undermineras inifrån’ på grund av överbelastning/överbefolkning (*congestion*), föroreningar, avfallstillväxten och av detta följande sociala och ekonomiska konsekvenser.

Wittig *et al.* identifierar å sin sida sex specifika svårigheter inom ’ekoplanering’:⁴⁴

- Värdering och målsättning.

---

⁴⁰ Mackensen 1998: ff.

⁴¹ Orrskog 1993: 37.

⁴² Clark 2000: 580-82.

⁴³ Ibid: 583-83.

⁴⁴ Wittig *et al.* 1998: 406.

- Planeringsämnets komplexitet: Kompetens och det är ett syntesämne.
- Ekonomiska/näringslivets intressen.
- Det regionala och överregionala 'nätet' – Kontexten.
- Planrummets kommunala differentiering.
- Den historiska komponenten: Växlande ledbilder för stadsbyggande.

Wheeler menar att det är omöjligt att säga vad som konstituerar en hållbar stad (*sustainable city*), givet den omfattning städer är 'inbäddade' i den globala kontexten. Det är mer meningsfullt att tala om städer som rör sig mot hållbarhet.⁴⁵ Huvudriktningarna han ger för denna rörelse är:⁴⁶

- Kompakt och effektiv markanvändning
- Minskat bilanvändande, bättre tillgänglighet
- Effektivt resursutnyttjande, mindre föroreningar och avfall
- Restaurering av naturliga system
- Bra bostäder och bostadsområden
- En hälsosam socialekologi
- En hållbar ekonomi
- Samhälleligt (*community*) deltagande
- Bevarandet av lokal kultur och visdom

Wheeler ser relationen mellan hållbarhet och 'livskvalité' (*liveability*) som primär och hans checklista väver ihop de två målsättningarna till en definition på urban hållbarhet för att undvika målkonflikter.

'Ekostaden': En ny ledbild

Politiskt-ideologiskt är ledbilden en produkt från den gröna rörelsen och konceptet är luddigare formulerat än modernismens ledbild om den nya staden i början av 1900-talet.⁴⁷ Men övergripande är ledbilden en modifikation av 'den korta vägens stad' tillsammans med den sociala "Städte der

---

⁴⁵ Wheeler 2000: 439.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Lichtenberger 1998: 20.

gleichen Nutzungs- und fairen Lebenschancen.”⁴⁸ Konceptet härleds ur Rio-konferensen 1992 och Agenda 21.

För Europas del gäller den av EU framtagna 'Gröna boken om stadsmiljön' (*The Green Paper on the Urban Environment* (1990)), vars huvudslutsatser är att linjer eller program (*policy*) måste ha ett holistiskt perspektiv: Integrera miljöhänsyn i stadsplanering, transportplanering, historiskt bevarande, byggnadsdesign, energihushållning och sociala initiativ – varje område måste ta med 'miljö dimensionen'.⁴⁹

Den europeiska 'modellen' har hållbarhetsdefinitionen: "Nachhaltige Entwicklung wird als Verbesserung der Lebensqualität innerhalb der Tragfähigkeitsgrenzen der Ökosysteme beschreiben."⁵⁰ Wittig *et al* föreslår fem principer för den nya led bilden:⁵¹

- Skyddet av alla livsmedier (*Lebensmedien*): Luft, mark, ytvatten och grundvatten måste genom övervakning, förebyggande och sanerings åtgärder i högsta möjliga grad förhindras från vidare förstörelse och förorening, på grund av deras livsviktiga funktioner för alla invånare i staden.
- Reduceringen av energiinsatser: Minskad energianvändning bidrar i hög grad till att minska belastningen på miljön och därigenom till att förbättra den ekologiska situationen i städer (och omland).
- Undvikande relativt återanvändning (*Zyklisierung*) av ämnesflöden: Städer beror på im- och export av ämnen (import av byggmaterial, bränsle, näringsmedel, dricksvatten – export av avgaser, avfall, avloppsvatten). Detta utgör en stor belastning på den nära omgivningen och globalt. Därför måste staden förkorta transporter och återanvända så mycket som möjligt av oundgängliga ämnesflöden.
- Bevarande och främjande av natur: Stadsvegetationens viktigaste roll är estetisk, den vårdar stadens image och identitet, vid sidan av den livsnödvändiga funktionen för klimattförbättring och som luftföroreningsfilter.

---

⁴⁸ Wittig *et al* 1998: 411.

⁴⁹ Collins 1996: vii.

⁵⁰ Wittig *et al* 1998: 412.

⁵¹ Ibid: 413ff.

- Stadens mikrostruktur (*kleinräumigen Strukturierung*) och rikhaltig differentiering: Att främja kvarterens identitet för att invånarna skall kunna identifiera med sin stadsdel eller sitt kvarter. Detta höjer medvetandet, ansvarskänslan och beredskapen att 'förhålla sig rätt mot omvärlden'.

Konsensus om förtätning eller?

Någonting som går igen i de flesta texter (som jag har läst) om bärkraftig utveckling och stadsplanering är faran av okontrollerad utbredning (*unchecked sprawl*) och betydelsen (nästan vikten) av stadens förtätning. Men förtätningssidealet verkar ändå inte vara självklart. Wittig *et al* kommenterar att det fortfarande debatteras vad som är lämpligast att göra. Men de menar ändå att merparten av de forskare som verkar inom området ekologisk stadsforskning tenderar att ge en massiv förtätning företräde framför en vidare urbanisering av omlandet (även om varje fall måste bedömmas för sig).⁵²

Några argument för och emot:

- För förtätning av städerna talar, enligt Orrskog, stadens möjlighet att erbjuda kollektiva lösningar på försörjningsuppgifter och transporter.⁵³ Guttu förespråkar förtätning med argumentet minskad förbrukning av fossila bränslen, men poängterar att frågan primärt handlar om *var* man skall bygga.⁵⁴
- Mot förtätning talar dels att människans belastning på naturen bör spridas ut över så stora arealer som möjligt, och en kulturell attitydfråga: Att stadsborna skulle kunna få en bättre förståelse för miljöfrågan – och sambandet mellan samhället och naturen - om de livsuppehållande systemen synliggörs.⁵⁵ Lichtenberger anser att förtätning går emot målet om livskvalitet (jmf. Wheeler s. 11) då staden förlorar centrala grönområden, men att det antagligen måste ske på grund av det ekonomiska trycket på markpriser (i västerlandets kapitalistiska system åtminstone).⁵⁶

---

⁵² Ibid: 407.

⁵³ Orrskog 1993: 34-5.

⁵⁴ Guttu 1993: 42-4.

⁵⁵ Orrskog 1993: 34-5.

⁵⁶ Lichtenberger 1998: 46.

Förtätning verkar ha vunnit - kanske med hjälp av den rådande trenden inom stadsplanering. De ivrigaste stadsekologerna som förespråkar förtätning behöver i alla fall inte arbeta i motvind: Förtätningssidealet ligger i helt linje med den nygamla urbanismen.

Kritiska Röster

Det verkar som om de flesta inom stadsplaneringsprofessionen har insett nödvändigheten av ett hållbart samhälle och de är också relativt överens om vad som bör göras i städerna. Däremot finns en del kritik 'utåt'. Sweddon har pekat på ett problem generellt inom hållbarhets debatten, då det finns en mer ideologisk trend i relation till kunskapsproduktion. Han menar att det fortgår en "... 'repackaging' of development planning and discourse to present a green facade in the face of business-as-usual exploitation of people and resources."⁵⁷ Vilket verkar gå igen bland vissa politiker, arkitekter och planmyndigheter.

Lees anklagar till exempel Rickard Rogers - tillsammans med (eller i sin funktion i) den brittiska regeringens *Urban Task Force* – för att i rapporten 'Towards an Urban Renaissance'⁵⁸ bara måla ett grönt ansikte på gentrifieringsprocessen.⁵⁹ En sådan kritik måste tas på allvar, då Rogers positionerar sig (mer och mer?) som en av de 'frälsta' och eko-arkitekt.⁶⁰

Sammanfattning

En sammanfattande synpunkt om den politiska-demokratiska-kulturella-sociala debatten och kommentarer bland samhällsvetare i stort och vid närläsning är att den inte ens har en lös koppling med stadsekologi. 'Miljöfrågor', definierade som ekologisk hållbarhet och biosfärens bärkraft, lyser med sin frånvaro. Den enda gemensamma nämnaren är i sådant fall det som i stadsekologin, och särskilt bland koncept för hållbar utveckling, kan (efter Wheeler) kallas *liveability*. Men då är det oftast fråga om en kritik mot de sociala effekterna av 'försköning' eller försök att höja livskvalitén i ett område, då det får konsekvenser som fördrivning, gentrifiering, segregation och 'pseudo-offentliga' rum.

Däremot, och inte helt oväntat, verkar det finnas fler kopplingar mellan de senaste trettio årens urban design- och planeringsteori och ett vanligt övergripande koncept som förespråkas av många inom stadsekologin.

---

⁵⁷ Sneddon 2000: 522.

⁵⁸ 1999; finns på www.regeneration.detr.gov.uk/urbanren/1.html

⁵⁹ Lees 2000: 391.

En väldigt lös koppling, en spekulaton: Att kritiken kring de försvinnande offentliga rummen, den som riktar sig mot sanering av platser som ger förträngningseffekter, kan stå i målkonflikt mot *liveability* – livskvalitetsmålet i hållbarhetsdebatten. Misstanken är att sådana 'uppgraderingar' av stadsrummet bara gynnar en medelklass, och att denna höjning av livskvalitén i dessa områden också innebär fördrivningen av oönskade människor – hemlösa och andra som faller utanför en borgerlig norm. Staden kan inte lösa problemet utan att sopa det under mattan.

Det är dock en misstanke, en aning om att det är lätt hänt, och att de två diskurserna ('miljö' och 'social') även om de verkar för samma mål – en dräglig tillvaro för alla – kan komma i konflikt med varandra. Än så länge (eller hittills i de texter jag har bekantat mig med) är detta varken uppfattade eller faktiska konflikter, men det kan blossa upp en debatt där de demokratiska vakthundarna angriper de opinionskänsliga politikerna och stadsplanerarna för 'okänslig implementering' av eko-stadens ledbilder.

Å andra sidan finns det (kanske) en positiv sida i dagens trend på den globala nivån och städernas konkurrens. Det finns helt klart en ökad medvetenhet på planersidan om miljödimensionen: "Planners are trying to address the legacies of pollution and dereliction from the industrial era as well as the side-effects of burgeoning traffic congestion. The need to compete as an attractive business environment is joining with wider social awareness to force environmental issues to the top of the urban agenda."⁶¹

Ännu en koppling, en knypunkt mellan det skolande idealets försvarande av det civila samhället och eko-stadens förespråkare, är kanske de kollektiva färdmedlen. Med ett längre citat från Beirut, där många av frågorna ställts på sin spets, framstår kopplingen med medborgarens upplevelse av och i det civila samhället:⁶²

A young engineer who usually takes his car to move about in the heavy traffic of Beirut once told me when we met to have a coffee...that he had taken the bus to come there. At this time Beirut had just recieved new buses and had expanded the public transport system significantly, even providing a list of all the buses and their various destinations. He looked happy and was eager to tell me this... He said that it took him longer than driving but

---

⁶⁰ Se Rogers 1995.

⁶¹ Graham och Marvin 1995: 33.

⁶² Genberg 1999.

sometimes he had to take the public bus because it was the only time he felt the presence of a state and of public institutions providing something to their members.

Referenser

- Augé, M.** (1995), *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London, New York: Verso.
- Augé, M.** (1996), 'About Non-Places', i *Architectural Design Profile*, no. 124.
- Castells, M.** (2000), 'European Cities, the Informational Society, and the Global Economy', i LeGates, R.T. och Stout, F. (red.) *The City Reader*, London, New York: Routledge.
- Clark, D.** (2000), 'The Future Urban World', i LeGates, R.T. och Stout, F. (red.) *The City Reader*, London, New York: Routledge.
- Cochrane, A. och Jonas, A.** (1999), 'Reimagining Berlin: World City, National Capital or Ordinary Place?', i *European Urban and Regional Studies*, vol. 6 (2).
- Collins, K.** (1996), 'Foreword: Greening the Future', i Edwards, B. *Towards Sustainable Architecture: European Directives and Building Design*, Oxford: Butterworth Architecture.
- Davis, M.** (2000), 'Fortress L.A.', utdrag av *City of Quartz* i LeGates, R.T. och Stout, F. (red.) *The City Reader*, London, New York: Routledge.
- Ellin, N.** (1996), *Postmodern Urbanism*, Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Genberg, D.** (1999), 'Public Space Inside Out: Beirut's Private and Public Spaces Under Reconstruction', i Poluha, E. och Rosendahl, M. *Political Webs*, (opublicerad och med reservation för titeländring), Curzon.
- Graham, S. och Marvin, S.** (1995), *Telecommunications and the City: Electronic Spaces, Urban Places*, London, New York: Routledge.
- Guttu, J.** (1993), 'Miljövennlig tättstadsutveckling – javisst, men hvordan?', i Kullinger, B. och Strömberg, U. (red.) *Planera för en bärkraftig utveckling: 21 nordiska forskare ger sin syn*, Stockholm: Bygghälsningsrådet.
- Hall, P.** (1996), *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*, Oxford, Cambridge Mass.: Blackwell Publishers.
- Holston, J. och Appadurai, A.** (1996), 'Cities and Citizenship', i *Public Culture*, vol.8.
- Jacobs, J.** (1991 [1962]), *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Vintage Books.
- Kilian, T.** (1998), 'Public and Private, Power and Space', i Light och Smith 1998.
- Koskela, H.** (2000), 'The Gaze Without Eyes': Video-Surveillance and the Changing Nature of Urban Space', i *Progress in Human Geography*, vol. 24 (4).

- Lees, L.** (2000), 'A Reappraisal of Gentrification: Towards a 'Geography of Gentrification'', i *Progress in Human Geography*, vol. 24 (3).
- Lichtenberger, E** (1998), 'Stadtökologie und Sozialgeographie', i Sukopp, H. och Wittig, R. (red.) *Stadtökologie: Ein Fachbuch für Studium und Praxis*, Stuttgart, Jena, Lübeck, Ulm: Gustav Fischer Verlag.
- Light, A. och Smith, J. M.** (red.) (1998), *Philosophy and Geography II: The Production of Public Space*, Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Mackensen, R.** (1998), 'Bevölkerdynamik und Stadtentwicklung in ökologischer Perspektive', i Sukopp, H. och Wittig, R. (red.) *Stadtökologie: Ein Fachbuch für Studium und Praxis*, Stuttgart, Jena, Lübeck, Ulm: Gustav Fischer Verlag.
- Michael Sorkin** (red.) (1992), *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*, Hill and Wang: New York.
- Mitchell, D.** (1995), 'The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy', i *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 85 (1).
- Newman, O.** (1972), *Defensible Space: Crime Prevention and Urban Design*, New York: Macmillan.
- Orrskog, L.** (1993), 'De gamla sanningarna är förbrukade och de nya ännu inte formulerade', i Kullinger, B. och Strömberg, U. (red.) *Planera för en bärkraftig utveckling: 21 nordiska forskare ger sin syn*, Stockholm: Byggnadsrådet.
- Robin, K.** (1993), 'Prisoners of the City: Whatever Could a Postmodern City Be?', i Carter, E., Donald, J. och Squires, J. (red.) *Space and Place: Theories of Identity and Location*, London: Lawrence & Wishart.
- Rogers, R.** (1995), 'Die Reith Lectures von Richard Rogers: Städte für einen kleinen Planeten', i *Arch+*, no. 127.
- Rådberg, J.** (1997), *Drömmen om atlantångaren: Utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*, Stockholm: Atlantis.
- Sennett, R.** (1994), *Flesh and Stone: The Body and the City in the Western Civilisation*, London, Boston: Faber & Faber.
- Sneddon, C.S.** (2000), ''Sustainability' in Ecological Economics, Ecology and Livelihoods: A Review', i *Progress in Human Geography*, vol. 24 (4).
- Venturi, R. , Scott Brown, D., och Izenour, S.** (1977), *Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism in Architectural Form*, Cambridge: MIT Press.
- Wheeler, S.** (2000), 'Planning Sustainable and Livable Cities', i LeGates, R.T. och Stout, F. (red.) *The City Reader*, London, New York: Routledge.

- Wittig, R., Sukopp, H. och Breuste, J.** (1998), 'Ökologische Stadtplanung', i Sukopp, H. och Wittig, R. (red.) *Stadtökologie: Ein Fachbuch für Studium und Praxis*, Stuttgart, Jena, Lübeck, Ulm: Gustav Fischer Verlag.
- Zukin, S.** (1995), *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Zukin, S.** (2000), 'Whose Culture? Whose City?', i LeGates, R.T. och Stout, F. (red.) *The City Reader*, London, New York: Routledge.